

GAËL FAYE

UN PAÍS PETIT

Empúries

narrativa

Gaël Faye

Un país petit

Traducció de Mercè Ubach

Editorial Empúries

Barcelona

Títol original: *Petit pays*

© Éditions Grasset & Fasquelle, 2016

Amb la col·laboració del Departament de Cultura

Primera edició: febrer del 2018

© de la traducció del francès: Mercè Ubach Dorca, 2018

© d'aquesta edició: Grup Editorial 62, s.l.u.,
Editorial Empúries
info@grup62.com
www.editorialempuries.cat

Fotocomposició: Lozano Faisano, s.l.
Impressió: Egedsa

DIPÒSIT LEGAL: B. 28.953-2017

ISBN: 978-84-17016-37-1

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats

I

No sabré mai els veritables motius de la separació dels meus pares. Sigui com sigui, hi devia haver un profund malentès des del començament. Un defecte de fàbrica en la seva unió, un asterisc que ningú no havia vist, o no havia volgut veure. En aquell temps, els meus pares eren joves i guapos. Amb els cors plens d'esperança com el sol de les independències.* Calia veure'ls! El dia que es van casar, el papa no se'n sabia avenir, d'haver-li posat l'anell al dit. Naturalment, ell tenia un cert encant, era paternal, amb aquells ulls verds penetrants, els cabells castany clar amb venes rosses i aquella estatura de viking. Però no arribava a la mama ni a la sola de les sabates. I les sabates i els turmells de la mama no eren pas poca cosa! Sostenien unes cames llargues i esveltes que feien aparèixer fusells en la mirada de les dones i persianes entreobertes davant de la dels homes. El papa era un franceset del Jura, que havia anat a parar a l'Àfrica per atzar, per fer-hi la prestació social

* Al·lusió al llibre d'Ahmadou Kourouma *Les soleils des indépendances*. (N. de la t.)

substitutòria, venia d'un poblet de muntanya que s'assemblava moltíssim als paisatges de Burundi, però allà no n'hi havia, de dones amb l'aspecte de la mama, joncs d'aigua dolça amb una figura longilínia, belleses esveltes com gratacels, de pell negra com l'eben i ullarros de vaca Ankole. Era per sentir-los! El dia que es van casar, una rumba despreocupada s'escapava de guitarres desafinades, la felicitat xiulava melodies de txa-txa-txa sota un cel picat d'estrelles. Què més hi havia, a part d'això?! Estimar. Viure. Riure. Existir. Sempre recte, sense parar, fins al final de la pista i fins i tot una mica més enllà.

Només que els meus pares eren uns adolescents perduts a qui de sobte es demana que es tornin uns adults responsables. Amb prou feines havien sortit de la pubertat, del ball d'hormones, de les nits en blanc, que ja els tocava desfer-se dels cadàvers de les ampelles que havien escurat, buidar els culs dels cendrers, desar a les fundes els vinils de rock psicodèlic, plegar els pantalons de pota d'elefant i les camises de l'Índia. Havia sonat la campana. Els fills, els impostos, les obligacions, les preocupacions, van arribar massa aviat, massa de pressa, i amb aquests el dubte i les bandes armades a la carretera, els dictadors i els cops d'Estat, els programes de reformes estructurals, les renúncies als ideals, els matins que tenien penes i treballs a llevar-se, el sol que mandreja al llit cada dia una mica més. La realitat es va imposar. Rude. Ferotge. La despreocupació del començament es va transformar en un ritme tirànic com el tic-tac implacable d'un pèndol. La realitat es va comportar com un bumerang i als meus

pares els va petar en plena cara, van comprendre que havien confós el desig i l'amor, i que tots dos s'havien inventat les qualitats de l'altre. No havien compartit els seus somnis, sinó només les seves il·lusions. De somni en tenien un cada un, exclusiu, egoista, i no estaven disposats a satisfer les expectatives de l'altre.

Però molt abans, abans de tot això, abans del que vull explicar, i de tota la resta, hi va haver la felicitat, la vida sense explicar-se-la. L'existència era tal com era, era la que havia estat sempre i com jo volia que seguís sent. Un somni dolç, tranquil, sense el mosquit que se't posa darrere l'orella, sense aquella pluja de preguntes que va acabar tamborinant a la teulada del meu cap. En aquell temps feliç, quan em preguntaven «Com va?» sempre contestava: «Molt bé!». Sense pensar-hi. La felicitat t'evita haver de reflexionar. No va ser fins més tard que vaig començar a plantejar-m'ho. A sospesar pros i contres. A despistar, a opinar a la lleugera, amb vaguetats. De fet, tot el país feia el mateix. La gent només contestava dient: «Anar fent». Perquè la vida ja no podia anar del tot bé després de tot el que ens havia passat.

El principi de la fi de la felicitat em penso que es remunta a aquell dia de Saint-Nicolas, a la gran terrassa d'en Jacques, a Bukavu, al Zaire. Un cop al mes l'anàvem a veure, el vell Jacques, s'havia convertit en un costum. Aquell dia, la mama ens hi va acompanyar, encara que feia unes quantes setmanes que quasi no es parlava amb el papa. Abans de marxar, vam passar pel banc a buscar divises. En sortir, el papa va dir: «Som milionaris!». Al Zaire de Mobutu, la devaluació de la moneda era tan forta que pagaves un vas d'aigua potable amb bitllets de cinc milions.

A partir del control fronterer, canviàvem de moneda. La contenció burundesa deixava pas al tumult del Zaire. En aquella multitud turbulenta, la gent es relacionava, s'interpel·lava, s'invectivava com en una fira de bestiar. Hi havia criatures sorolloses i llardoses que cobejaven els retrovisors, els eixugaparabrises i les llantes brutes dels esquitxos de bassals d'aigua estancada, broquetes de carn de cabra que s'oferien a canvi d'uniques quantes saques de diners, mares solteres que feien eslàlom entre les files de camions de mercaderies i de microbusos amb els para-xocs enganxats els uns

als altres per vendre de manera ambulant ous durs per sucar en sal de cuina i paperines de cacauets picants, pidolaires amb les cames contortes arran de la pòlio que reclamaven uns milions per sobreviure a les enutjoses conseqüències de la caiguda del mur de Berlín, i un pastor, dret a la capota del seu Mercedes trontolladís, que anunciava a plens pulmons la imminència de la fi dels temps, sostenint a la mà una Bíblia en swahili relligada en pell de pitó reial. A la garita rovellada, un soldat ensopit agitava blanament un matamosques. Els efluvis de gasoil barrejats amb l'aire calent asseca-ven la gargamella del funcionari, que no cobrava des de feia lustres. A la calçada, uns cràters immensos formats a l'emplaçament d'antics clots malmenaven els cotxes. Cosa que no impedia en absolut al duaner d'inspeccionar-los meticulosament tots i cadascun d'ells, comprovant-ne l'adherència dels pneumàtics, el nivell de l'aigua del motor, el bon funcionament dels intermitents. Si el vehicle no revelava cap de les avaries esperades, el duaner exigia una partida de baptisme, o de la primera comunió, per entrar al país.

Aquella tarda, de guerra fatigada, el papa va acabar afluixant el suborn a què totes aquelles maniobres grotesques apel·laven. La barrera es va aixecar a la fi, i vam reprendre el camí, enmig del fum que es desprenia de les fonts d'aigua calenta de la vora de la carretera.

Entre la petita ciutat d'Uvira i Bukavu, ens vam aturar en unes parades de menjar de mala mort per comprar bunyols de plàtan i uns cucurutxos de formigues fregides. A la façana d'aquells antres hi havia pen-

jats cartells l'un més xocant que l'altre: «Au Fouquet's des Champs-Élysées», «Snack-bar Giscard d'Estaing», «Restaurant fête comme chez vous». Quan el papa es va treure la Polaroid per immortalitzar els rètols i celebrar la inventiva local, la mama va fer petar la llengua i li va retreure que es meravellés d'un exotisme per a blancs. Després d'haver estat a punt d'esclafar una munió de galls, ànecs i nens, vam arribar a Bukavu, una mena de jardí de l'Edèn a la vora del llac Kivu, un vestigi art déco d'una ciutat antiquadament futurista. A cal Jacques hi havia la taula parada, a punt per rebre'ns. Havia encarregat unes gambes fresques, fetes portar de Mombasa. El papa estava exultant:

—No es pot comparar amb una bona plàtera d'ostres, però es posa molt bé menjar coses bones de tant en tant!

—De què et queixes, Michel? Que no t'alimentes bé, a casa? —va dir la mare, sense tendresa.

—Sí! Aquest ximple d'en Prothé m'obliga a tirar-me coll avall els seus feculents plats africans cada migdia. Si com a mínim sabés fer un entrecot correctament!

—No me'n parlis, Michel! —va respondre en Jacques—. El meu mico de la cuina ho fa tot a la brasa, amb l'excusa que així elimina els paràsits. Ja he oblidat el que és un bon bistec sangonós. A veure si me'n torno a Brussel·les a fer-me una bona cura d'amebes!

Esclat de riure general. Només l'Ana i jo ens estàvem en silenci, en un extrem de la taula. Jo tenia deu anys, i ella set. Potser és per això que el sentit de l'humor d'en Jacques se'ns escapava. De totes maneres, te-

níem prohibit formalment de parlar, tret que algú se'ns adrecés. Era una regla d'or quan ens convidaven en alguna banda. El papa no suportava que els nens es fiquessin en les converses dels grans. I encara menys a casa en Jacques, que era com un segon pare per a ell, un model, fins al punt que, sense ni adonar-se'n, li imitava les expressions, els gestos, i fins i tot les inflexions de la veu. «Ell és qui em va donar a conèixer l'Àfrica!», li repetia sovint a la mama.

Inclinat sota la taula per protegir-se del vent, en Jacques va encendre un cigarret amb el seu Zippo de plata amb dos cérvols gravats. Llavors es va redreçar, deixant escapar pels narius algunes volutes, i, per un instant, va observar el llac Kivu. Des de la seva terrassa, s'albirava un rosari d'illots perduts al lluny. I, més enllà, en una altra riba del llac, es trobava la ciutat de Cyanguu, a Ruanda. La mama tenia la mirada fixa en aquella llunyania. Cada vegada que dinàvem a casa en Jacques la devien assaltar pensaments desagradables. Ruanda, el seu país, d'on havia marxat el 1963 durant una nit de massacres, a la llueur de les flames que abraçaven la casa familiar, el país on no havia tornat des que tenia quatre anys, era allà, a pocs centenars de metres, gairebé a l'abast de la mà.

Al jardí d'en Jacques, l'herba estava impecablement segada gràcies a un vell jardiner que agitava el matxet en amplis moviments pendulars, com un swing de golf. Davant nostre, uns colibrís d'un verd metal·litzat s'afanyaven a llibar el nèctar dels hibiscs vermells, oferint un ballet remarcable. Una parella de grues coronades deambulava a l'ombra dels llimoners i dels guaiabers.

El jardí d'en Jacques bullia de vida, esclatava de colors, difonia un dolç perfum de marialluïsa. Amb aquella barreja de fustes exòtiques procedents de la selva de Nyungwe i de roca negra i porosa extreta del volcà Nyiragongo, casa seva semblava un xalet suís.

En Jacques va fer sonar la campaneta de la taula, i el cuiner es va presentar de seguida. El seu uniforme, un barret i un davantal blancs, desentonava amb els seus peus nus i clivellats.

—Porta'ns tres Primus i despara una mica aquesta taula tan caòtica! —li va ordenar en Jacques.

—Com estàs, Évariste? —va preguntar la mare al cuiner.

—Vaig fent, gràcies a Déu, senyora!

—Deixa Déu on està, sisplau! —va replicar en Jacques—. Vas fent perquè al Zaire encara hi queden uns quants blancs per fer que tot rutlli. Sense mi, et dedicaries a pidolar, com tots els de la teva espècie!

—Quan parlo de Déu, parlo de tu, senyor! —va replicar el cuiner amb malícia.

—No t'enriguis de mi a la cara, macaco!

Tots dos es van clavar a riure junts, i en Jacques va continuar:

—Quan penso que mai no he sabut conservar una dona com cal més de tres dies i que fa trenta-cinc anys que carretejo aquest ximpanzé!

—T'hauries pogut casar amb mi, senyor!

—*Funga kimwa!* I ves a buscar-nos les cerveses en comptes de dir animalades! —va dir en Jacques en un nou esclat de riure, seguit d'un escurament de gola que em va fer venir ganes de vomitar les gambes.

El cuiner se'n va anar cantussejant una peça religiosa. En Jacques es va mocar enèrgicament amb un mocador de roba amb les seves inicials brodades, va tornar a agafar el cigarret, va espolsar una mica de cendra damunt del parquet envernissat i va dir, adreçant-se al papa:

—L'últim cop que vaig ser a Bèlgica, els medicastres em van dir que havia de deixar de fumar, que això em portaria a la tomba. N'he vist de tots colors, aquí: guerres, pillatge, penúries, Bob Denard i Kolwezi, trenta anys amb la bestiesa de la «zairització», i és el tabac el que em matarà! Per l'amor de Déu!

Tenia les mans i el crani desguarnit constel·lats de taques de vellesa. Era la primera vegada que el veia amb pantalons curts. Les cames glabres, lletoses, contrastaven amb la pell cremada dels avantbraços i del rostre treballat pel sol; s'hauria dit que el seu cos era un acoblament de peces heterogènies.

—Potser tenen raó, els metges, hauries d'afluixar una mica —va dir la mama, inquieta—. Tres paquets al dia és molt, Jacques.

—No t'hi fiquis, tu també —va dir en Jacques, continuant adreçant-se al papa, com si la mama no hi fos—. El meu pare fumava com un carreter, i va viure fins als noranta-cinc. I ni t'explico la vida que va tenir. Eren figures d'un altre paner, el Congo, a l'època de Leopold II! Un tros d'home, el meu pare! Va ser ell el constructor de la línia de ferrocarril Kabalo-Kalemi. Una línia que fa molt de temps que no funciona, per cert, com tota la resta en aquest fotut país. Quin caos, de debò!

—I per què no t'ho vens tot? I vens a instal·lar-te a Bujumbura. Allà la vida és agradable —va dir el papa, amb aquell entusiasme que podia demostrar quan expressava espontàniament una idea per primera vegada—. Tinc moltes obres, i rebo moltes ofertes d'encàrrecs, a cabassos. Ara mateix hi ha calés!

—Vendre-m'ho tot? No diguis bestieses! La meva germana no fa més que trucar-me perquè torni a Bèlgica amb ella. Em diu: «Torna, Jacques, acabaràs malament. Al Zaire tot s'acaba sempre amb pillatges i linxament de blancs». Tu em veus, a mi, en un piset a Ixelles? No hi he viscut mai, a Bèlgica, què vols que hi foti, allà, a la meva edat? La primera vegada que hi vaig posar els peus, tenia vint-i-cinc anys i dues bales a la panxa, rebudes en una emboscada quan caçaven comunistes a Katanga. Allà em van operar, em van recosir i vaig tornar de seguida. Soc més zairès que els negres, jo. Soc nascut aquí, i aquí moriré! Bujumbura m'està bé per unes setmanes, signo un parell o tres de contractes, dono la mà a uns quants *bwanes* importants, em dedico a la manduca i a un grapat de vells amics i cap a casa. Realment, els burundesos no estan fets per a mi. Els zairesos almenys són fàcils d'entendre. Unes propinetes i fora! Però els burundesos? Ai, quina gent! Es graten l'orella esquerra amb la mà dreta...

—És el que li dic sempre a en Michel —va dir la mama—. Jo tampoc no puc més, d'aquest país.

—Això teu no és el mateix, Yvonne —va replicar el papa, irritat—. Tu somies viure a París, és la teva fixació.

—Sí, estaria molt bé, per a tu, per a mi, per als

nens. Quin futur hi tenim, a Bujumbura? M'ho pots dir? A part de la vida miserable que fem?

—No comencis, Yvonne! Estàs parlant del teu país.

—No, no, no, no, i no... Jo soc de Ruanda! Allà, davant teu. Ruanda. Soc una refugiada, Michel. És el que he estat sempre als ulls dels burundesos. M'ho han donat a entendre perfectament amb els seus insults, les seves insinuacions, les seves quotes per als estrangers i els seus *numerus clausus* a l'escola. O sigui que deixa'm pensar el que vulgui sobre Burundi!

—Escolta, reina meva —va dir el papa en un to que volia ser conciliador—. Mira al teu voltant. Aquestes muntanyes, aquests llacs, aquesta natura. Vivim en cases boniques, tenim criats, espai per a la mainada, un bon clima, els negocis no ens van gens malament. Què més vols? A Europa no el tindràs mai, tot aquest luxe. Creu-me! Està molt lluny de ser el paradís que t'imagines. Per què et penses que construeixo la meva vida aquí des de fa vint anys? Per què et penses que en Jacques s'estima més quedar-se aquí abans que tornar a Bèlgica? Aquí som uns privilegiats. Allà no seríem ningú. Per què et negues a entendre-ho?

—Parles, parles, però conec la cara interna del decorat, aquí. Quan tu et fixes en la dolcesa dels turons, jo conec la misèria dels que hi viuen. Quan tu et meravelles de la bellesa dels llacs, jo ja respiro el metà que dorm sota les aigües. Vas deixar la tranquil·litat de França per viure l'aventura a l'Àfrica. Bon profit et faci! Jo aspiro a la seguretat que no he tingut mai, la comoditat de pujar els meus fills en un país on no hakis de tenir por de morir pel fet de ser...

—Para, Yvonne, amb les teves preocupacions i la teva mania persecutòria. Sempre fas un drama de tot. Tens passaport francès, ara no has de patir per res. Vius en una vil·la a Bujumbura, no pas en un camp de refugiats, o sigui que evita els grans discursos, sisplau!

—Se me'n fum, el teu passaport, això no canvia res, no evita aquesta amenaça que ens ronda sempre. La història de què parlo no t'interessa, Michel, no t'ha interessat mai. Has vingut aquí buscant un terreny de jocs per prolongar els teus somnis de nen mimat d'Occident...

—Però què dius!? M'escotes, francament! Per a moltes africanes seria un somni ocupar el teu lloc...

La mama va mirar el papa de fit a fit, amb tanta duresa que ell no va gosar acabar la frase. Després, amb molta calma, ella va continuar:

—Ja no t'adones del que dius, pobre Michel. Un consell: no et facis el racista, tu que ets un ex-hippy i progre, no et lliga gens. Això deixa-ho a en Jacques i els altres colons de debò.

En Jacques es va ennuegar de sobte amb el fum del cigarret. A la mama li va ser igual, es va aixecar, va tirar el tovalló a la cara del papa i se'n va anar. El cuiner va arribar al mateix instant, amb un somriure insolent als llavis, i les Primus en una safata de plàstic.

—Yvonne! Torna immediatament! Demana disculpes ara mateix a en Jacques! —va cridar el meu pare, amb el cul lleugerament desenganxat de la cadira i els dos punys sobre la taula.

—Deixa-ho córrer, Michel —va dir en Jacques—. Les dones...